

DRONNINGE- MAGT

I MIDDEL-
ALDEREN

*Festskrift til
Anders Bøgh*

DRONNINGE
MAGT

i middelalderen

DRONNINGE-
MAGT

i middelalderen

Festskrift til Anders Bøgh

Redigeret af

Jeppe Büchert Netterstrøm
og Kasper H. Andersen

Dronningemagt i middelalderen. Festskrift til Anders Bøgh

© Forfatterne og Aarhus Universitetsforlag 2018

Grafisk design og omslag: Jørgen Sparre

Redaktionelle assistenter: Gunvor Helene Platou

og Emma Barnhøj Jeppesen

Redaktionel bistand: Agnes S. Arnórsdóttir

og Bjørn Poulsen

Type: Warnock Pro. Paper: 130 g Galerie Art Volume

E-bogsproduktion: Narayana Press, Gylling

ISBN: 978 87 7184 639 3

Aarhus Universitetsforlag

Finlandsgade 29

8200 Aarhus N

www.unipress.dk

Forside:

1) Brev fra den senere Margrethe 1. til ægtefællen Håkon 6. af Norge fra ca. 1370.

2) Dronning fra et skakspil fra ca. 1400. Figuren er ca. 8 cm høj og sikkert fra Norge.

Foto: 1) Riksarkivet, Norge (NRA – AM 98.1); 2) John Lee, Nationalmuseet.

Bogen udgives med støtte fra:

Aarhus Universitets Forskningsfond

Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse

Konsul George Jorck og hustru Emma Jorck's Fond

Landsdommer V. Gieses Legat

Lillian og Dan Finks Fond

Indhold

Tabula Gratulatoria | 7

Forord | 13

Dronningemagt i middelalderen | 15

En indledning

Jeppé Büchert Netterstrøm og Kasper H. Andersen

Danske dronninger i de islandske sagaer | 51

Agnes S. Arnórsdóttir

Emma: Knud den Stores engelske dronning | 83

Marie Bønløkke Missuno

To internationale kvindeskæbner | 113

Beatrix, en potentiel dronning

og Sofia, dronning og landgrevinde

Else Roesdahl

Lutgard af Stade | 135

Brudstykker af en kvindeskæbne fra 1100-tallet

Lone Liljefalk og Stefan Pajung

“Kun af navn de franskes dronning” | 165

Ingeborg-sagen i nyt lys

Kasper H. Andersen

Dronning i krisetider | 213

Agnes af Brandenburg

Jens E. Olesen

Dronningmakt i Norge | 241

1261-1389

Steinar Imsen

Margrete | 275

“Norges pengefattige og magtløse dronning”?

Erik Opsahl

En magtfuld enkedronning | 305

Dorothea af Brandenburg, dronning af

Danmark, Norge og Sverige

Carsten Jahnke

Dorotheas hof og lensmænd | 329

Jeppe Büchert Netterstrøm

Dronning Christines politiske rolle | 367

Mikkel Leth Jespersen

I skyggen af Sigbrit? | 405

Elisabeth, Christian 2.s dronning

Lars Bisgaard

Dronningeblood | 431

Danske dronningers dynastiske betydning

for kongeslægten fra 1100-tallet til 1600-tallet

Carsten Porskrog Rasmussen

Anders Bøghs publikationer | 459

Person- og stedregister | 467

Tabula Gratulatoria

Lars Dalsgaard Adolfsen, Aalborg
Britta Andersen, Gammel Estrup – Herregårdsmuseet
Christian Andersen, Realdania
Kasper H. Andersen, Dansk Center for Byhistorie
Per Andersen, Aarhus Universitet
Charlotte Appel, Aarhus Universitet
Agnes S. Arnórsdóttir, Aarhus Universitet
Gudrun Aspel, Folkeuniversitetscentret Skærum Mølle
Rainer Atzbach, Aarhus Universitet
Sverre Bagge, Universitetet i Bergen
Arne Bak-Sørensen, København
Lars Bisgaard, Syddansk Universitet
Ann Bodilsen, Holstebro Museum
Maiken Skovholm Dandanell Boesen, Aarhus
Signe Boeskov, Dansk Center for Herregårdsforskning
Gerda Bonderup, Aarhus Universitet
Peter Hegner Bonfils, Aarhus
Niels Brimnes, Aarhus Universitet
Peter Yding Brunbech, HistorieLab, UCL/Jelling
Peter Bugge, Aarhus Universitet
Steen Busck, Risskov
Ane Bysted, Aarhus Universitet
Louise Skovholm Bøgh, Aarhus
Marie Fogh Bøgh & Matilde Bøgh, Tjerrild
Marit Lise Bøgh & Kim Sørensen, Birkerød
Morten Bøgh & Karin Bøgh, Holte
Nikolaj Bøgh & Marie Louise Bøgh, Frederiksberg
Vibeke Bøgh, København
Søren Bitsch Christensen, Aarhus Stadsarkiv
Louise Fogh Christiansen, Aarhus
Svend Clausen, København
Kristian Dalsgaard, Gl. Løgten
Rikke Mosegaard Dyring, Galten
Søren Elle, AU Library
Nils Engberg, Nationalmuseet

Jan Eskildsen, Sandvig
Kim Esmark, Roskilde Universitet
Stefan Figenschow, UiT – Norges Arktiske Universitet
Iben Fønnesberg-Schmidt, Aalborg Universitet
Henrik Mølgaard Frandsen, Aarhus
Peder Gammeltoft, Københavns Universitet
Michael Gelting, Rigsarkivet
Poul Grønder-Hansen & Ulla Kjær, Nationalmuseet
Karen Gram-Skjoldager, Aarhus Universitet
Esben Graugaard, Holstebro Museum
Morten Hammeken, Aarhus
Lars Ivar Hansen, UiT – Norges Arktiske Universitet
Sanne Lind Hansen, Aarhus Universitetsforlag
Thomas Lund Hansen, Sabro
Steffen Harpsøe, Rigsarkivet
Elbjørg Haug, Universitetet i Bergen
Mads Heilskov, University of Aberdeen
Helle Henningsen, Holstebro Museum
Mary Hilson, Aarhus Universitet
Jesper Hjermand, Viborg Museum
Solveig Hoberg, Aarhus
Annette Hoff, Den Gamle By
Henriette Mikkelsen Hoel, Universitetet i Bergen
Mads Kähler Holst, Moesgaard Museum
Tobias Huus, Silkeborg
Ole Høiris, Aarhus Universitet
Kirstine Haase, Aarhus Universitet & Odense Bys Museer
Jan Ifversen, Aarhus Universitet
Steinar Imsen, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet
Per Ingesman, Aarhus Universitet
Grethe Jacobsen, Det Kongelige Bibliotek
Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, Københavns Universitet
Michael Nobel Jakobsen, Museet på Koldinghus
Terkel Tronier Jakobsen, Aarhus
Carsten Jahnke, Københavns Universitet
Anders Gade Jensen, Aarhus Universitet
Helle Strandgaard Jensen, Aarhus Universitet
Janus Møller Jensen, Nyborg Slot
Jens Villiam Jensen, Odder
Kurt Villads Jensen, Stockholm Universitet
Lars Meldgaard Sass Jensen, Aarhus Universitet
Mette Frisk Jensen, Aarhus Universitet
Mogens Krag sig Jensen, Syddansk Universitetsbibliotek

Søren Krogh Jensen, Svendstrup
Mikkel Leth Jespersen, Museum Sønderjylland – Kulturhistorie Aabenraa
Claus Møller Jørgensen, Aarhus Universitet
Wulf Kansteiner, Aarhus Universitet
Helle Kirkedal, København
Lars Kjær, New College of the Humanities
Kristine Kjærsgaard, Syddansk Universitet
Per Vingaard Klüver, Aarhus
Anders Leegaard Knudsen, Diplomatarium Danicum
Jan Kock, Aarhus Universitet
Nina Javette Koefoed, Aarhus Universitet
Jens Krasilnikoff, Aarhus Universitet
Mette Svart Kristiansen, Aarhus Universitet
Hans Krongaard Kristensen, Viborg
Hans Oldau Krull, Aarhus
Birgitte Langkilde, Det Kongelige Bibliotek
Jonas Larsen, Aarhus
Anette Ekström Larner, Aarhus Universitet
Lars Pilegaard Larsen, København
Line Langholm Larsen, Aarhus
Johnny Laursen, Aarhus Universitet
Henrik Lerdam, Københavns Universitet
Lone Liljefalk, Aarhus
Thomas Lindkvist, Göteborgs Universitet
Niels Lund, Københavns Universitet
Thomas Lyngby, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg
Knud Lytje, Nyborg
Birgitte Løgstrup, Skørping
Lennart S. Madsen, Museum Sønderjylland – Arkæologi Haderslev
Per Kristian Madsen, Nationalmuseet
Rósa Magnúsdóttir, Aarhus Universitet
Rikke Malmros, Aarhus
Ole Marquardt, Aarhus
Marie Bønløkke Missuno, Aarhus Universitet
Sara Mielcke, VIA University College
Christina Lysbjerg Mogensen, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg
Jørgen Mührmann-Lund, Aarhus
Mia Münster-Swendsen, Roskilde Universitet
Bo Mønsted, Aarhus
Max Naderer, Universitetet i Oslo
Jeppe Büchert Netterstrøm, Aarhus Universitet
Torben Kjersgaard Nielsen, Aalborg Universitet
Magne Njåstad, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet

Thyra Nors, København
Ebbe Nyborg, Nationalmuseet
Bertel Nygaard, Aarhus Universitet
Bent Vad Odgaard, Aarhus Universitet
Sune Buur Ogilvie, Kolding
Sebastian Olden-Jørgensen, Københavns Universitet
Jens E. Olesen & Marjatta Olesen, Greifswald
Lis Helles Olesen, Holstebro Museum
Niels Vium Olesen, Aarhus Universitet
Thorsten Borring Olesen, Aarhus Universitet
Rikke Agnete Olsen, Alrø
Erik Opsahl & Sonja Englund, Trondheim
Mads Overgaard, Spøttrup
Stefan Pajung, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg
Anne Pedersen, Nationalmuseet
Per Pedersen, Aalborg
Erik Strange Petersen & Inger Svane, Aarhus
Thomas Petersen, Randers
Gunvor Helene Platou, University of Cambridge
Erland Porsmose, Østfyns Museer
Birte Poulsen, Aarhus Universitet
Bjørn Poulsen, Aarhus Universitet
Bo Poulsen, Aalborg Universitet
Poul Porskær Poulsen, Historie-online
Bjarke Paarup, Aarhus Universitet
Carsten Porskrog Rasmussen, Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot
Stine Lucia Rasmussen, Gammel Estrup – Herregårdsmuseet
Søren Hein Rasmussen, Aarhus
Thomas Bloch Ravn, Den Gamle By
Sybille Reventlow & Jørgen Fink, Odder
Else Roesdahl, Aarhus Universitet
Rasmus Rosenørn, ROMU
Kirsi Salonen, University of Turku
Annette Østergaard Schultz, Rigsarkivet
Hans-Jørgen Schanz, Aarhus Universitet
Heidi Schmidt, Ringsted
Helle Ingrid Møller Sigh, Fregatten Jylland
Jón Viðar Sigurðsson, Universitetet i Oslo
Jens B. Skriver, Holmstrup
Helle Skaarup, Løgumkloster
Anne Sørensen, Aarhus Universitet
Karsten Merrald Sørensen, Fredericia Museum
Rolf Toftager Hillgaard Sørensen, Aarhus

Morten Søvsø, Sydvestjyske Museer
Kenn Tarbensen, Rigsarkivet
Mikkel Thelle, Dansk Center for Byhistorie
Daniel Thorleifsen, Grønlands Nationalmuseum og Arkiv
Kasper Lyngø Tipsmark, Aarhus Universitet
Jens Velle, Aarhus Universitet
Helle Vogt, Københavns Universitet
Niels Christian Werngreen, Aarhus
Jakob Ørnberg, Storvorde
Uffe Østergaard, Hobro

Afdeling for Arkæologi, Aarhus Universitet
Afdeling for Historie og Klassiske Studier, Aarhus Universitet
danmarkshistorien.dk, Aarhus Universitet
Dansk Center for Byhistorie, Aarhus Universitet & Den Gamle By
Dansk Center for Herregårdsforskning, Gammel Estrup
Den danske historiske Forening
Den Gamle By
Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg
Diplomatarium Danicum, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
Faculty of Arts, Aarhus Universitet
Folkeuniversitetscenteret Skærum Mølle
Gammel Estrup – Herregårdsmuseet
Historisk Fredagsbar – FRED, Aarhus Universitet
Holstebro Museum
Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet
Landbohistorisk Selskab
Magt, Borg og Landskab
Middelalderborgerne i Region Midtjylland
Middelaldercirklen, Aarhus Universitet
Moesgaard Museum
Museum Sønderjylland – Arkæologi Haderslev
Realdania
Ringkøbing-Skjern Museum
SAXO-instituttet, Københavns Universitet
Selskabet til Middelalderens Forherligelse på Djursland
Sydvestjyske Museer
Under Masken
Vardemuseerne
Vikingskibsmuseet i Roskilde
Østfyns Museer/Nyborg Slot

❖ *Anders Bøgh. Portræt af Hans Krull.*

Forord

August 2015 gik lektor, dr.phil. Anders Bøgh på pension efter 40 års ansættelse ved Aarhus Universitet. Det blev markeret med et symposium, hvor kolleger fra nær og fjern præsenterede ny forskning om nordiske middelalderdronninger og deres magtpotentiale eller mangel på samme. *Dronningemagt i Middelalderen. Et symposium til ære for Anders Bøgh* blev afviklet i Aarhus Universitets smukke aula med udsigt over Universitetsparken, hvor Anders gennem årene har vandret hundredevis af kilometer på vej til og fra arbejde. Efter det faglige arrangement flyttede begivenheden til universitetets officielle og lige så æstetiske Vandrehal, hvor Institut for Kultur og Samfund, Afdeling for Historie og Klassiske Studier, var vært ved Anders Bøghs afskedsreception. Helt i Anders' ånd bød dagen både på videnskabelige oplæg og diskussioner samt skåltaler og rockmusik. Utroligt mange kom for at sige Anders tak for de store bidrag til dansk middelalderforskning samt faglige og organisatoriske engagement i Aarhus Universitet.

Anders Bøgh begyndte at læse Historie ved Aarhus Universitet i 1965, hvor han også blev ansat ti år senere. Således har Anders været tilknyttet Historie, Aarhus Universitet, i mere end 50 år! I løbet af dette halve århundrede har universitetsverdenen ændret sig i en grad, som det kan være svært at begribe. Fra studenteroprøret skyllede ind over universitet i slutningen af 1960'erne, en begivenhed Anders ufrivilligt blev hvirvlet ind i, over universitets selvstændige og selvbestemmende tid, som Anders var en aktiv del af, til moderne skrappe reguleringer af de studerendes og forskernes gøren og laden, som Anders indædt har kæmpet imod. I disse mange og omskiftelige år har Anders aldrig holdt sig tilbage fra at påtage sig ansvar for at bibringe de studerende en solid

uddannelse og sikre kvaliteten af dansk middelalderforskning. Sidstnævnte afspejles klart i hans videnskabelige produktion, eller når han på skrift har diskuteret med kolleger, der i Anders' øjne ikke levede op til det niveau, som ifølge ham bør kendetegne dansk historieforskning. Formidling af dansk historie har også været en af Anders' kæphest, hvilket nok tydeligst kommer til udtryk ved, at han var blandt initiativtagerne til danmarkshistorien.dk, der siden lanceringen for snart ti år siden har etableret sig som en af landets førende formidlingsplatforme.

Dronningemagt i middelalderen. Festskrift til Anders Bøgh udspringer af det æressymposium, vi arrangerede for Anders i august 2015. De fleste af talerne på symposiet har omarbejdet deres indlæg til artikler i denne bog, og flere andre er kommet til. At vi har valgt netop dronningemagt som tema hænger sammen med, at det er beslægtet med Anders' disputats om Margrethe 1.s vej til magten i Norden, *Sejren i Kvindens hånd* (2003), men også hans forskning i middelalderens kongemagt. Ved at fokusere på de to temaer – dronninger og magt – håber vi at gøre Anders' forskning ære, og ved at kombinere dem i begrebet *Dronningemagt* udpeger bogen samtidig nye veje for udforskningen af monarkiets opståen og udvikling i nordisk middelalder.

Det foreliggende festskrift udgives med generøs støtte fra en række fonde: Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Konsul George Jorck's fond, Landsdommer V. Gieses Legat, Lillian og Dan Finks Fond samt Aarhus Universitets Forskningsfond. Vi skylder alle disse fonde en stor tak. Der skal også lyde en tak til vores to redaktionsassistenter, Gunvor Helene Platou og Emma Barnhøj Jeppesen, som har ydet en ihærdig indsats i arbejdet med bogen, og ikke mindst de anonyme lektører, som har bedømt artiklerne. Også tak til Agnes S. Arnórsdóttir og Bjørn Poulsen for redaktionel bistand.

Den største tak skal dog lyde til vor gode vejleder, kollega og ven Anders Bøgh. Vi håber, at overdragelsen af dette festskrift kan inspirere ham til at bidrage til udforskningen af dansk middelalder i mange år fremover.

Jeppé Büchert Netterstrøm
Kasper H. Andersen

Dronningemagt i middelalderen

Dronningemagt i middelalderen

En indledning

Jepppe Büchert Netterstrøm og Kasper H. Andersen

De seneste årtier har interessen for middelalderens dronninger taget et stort opsving. Der forskes i emnet som aldrig før. Under samlebegrebet *queenship* publiceres hvert år stadig flere monografier, antologier og tidsskriftartikler om dronninger i middelalderen. Adskillige forskere i Europa og USA har middelalderdronninger (og -kejserinder) som deres eneste eller primære forskningsfelt, og mange andre forskere, hvis hovedekspertise ellers ligger andetsteds, bidrager også til den stadig stærkere strøm af publikationer om emnet. Et gennembrud i den internationale forskning kom med antologierne *Medieval Queenship* (1993) og *Queens and Queenship in Medieval Europe* (1997), som både samlede en række spredte bestræbelser og søgte nye veje for udforskningen af middelalderens dronninger.¹ At forskningsindsatsen siden har konsolideret sig som et eget forskningsfelt, fremgår blandt andet af Palgrave McMillans etablering af serien *Queenship and Power* i 2003, der har udgivet snesevis af bøger om ikke bare middelalderlige men også tidligt moderne dronninger.² Universiteter i hele verden udbyder kurser om "Medieval Queenship", ligesom der årligt afholdes adskillige såvel store som små internationale konferencer om emnet. Men interessen er ikke kun akademisk. Stærke dronninger er populære i brede kredse og ses som hovedpersoner i bedstsælgende biografier såvel som i et stigende antal historiske og fiktionelle film og tv-serier.

¹ Parsons (red.) 1993; Duggan (red.) 1997.

² Se også tidsskriftet *Royal Studies*, som siden 2014 har udgivet specialartikler om forskellige sider af fortidens monarkier, men mest om dronninger.

Netop fascinationen af de stærke dronninger synes at udgøre en stor del af drivkraften bag den eksplosive interesse for middelalderens dronninger, både akademisk og folkeligt. I filmens verden repræsenterer ikoniske skuespillere som Cate Blanchett og Sigourney Weaver denne trend og forener historiske dronninger med andre stærke (fiktionelle) kvindelige karakterer i en oplevet sammenvævning af hovedroller, f.eks. Cate Blanchett som Elizabeth 1. og dronning Galadriel eller Sigourney Weaver som Isabella af Kastilien og Ellen Ripley fra Alien-filmene. Denne dyrkelse af den stærke og handlekraftige kvinde er naturligvis forårsaget af kvindefrigørelsen i den vestlige verden siden Anden Verdenskrig og navnlig fra 1970'erne. Den nyere akademiske interesse næres af en lignende fascination, hvilket bl.a. afsløres ved, at forskningen ofte har fokuseret på middelalderens stærke dronninger som Eleanor af Aquitanien eller netop Isabella af Kastilien.³ Imidlertid har de senere årtiers *queenship*-studier ligeledes kastet lys over mindre fremtrædende dronninger. En stor impuls til disse nyere studier kommer fra feminis-

❖ *Fascinationen af markante dronninger er stor i både forskningen og især uden for dens snævre kreds. Her ses Sigourney Weaver som dronning Isabella i filmen 1492: Conquest of Paradise (1992), et episk historisk drama om Christopher Columbus' rejse til "den nye verden" og dronning Isabellas rolle heri. Foto: Photo 12 / Alamy Stock Photo.*

3 Feks. Wheeler og Parsons (red.) 2003.

men, og udforskningen af middelalderens dronninger synes præget af den samme dobbelthed, som også gør sig gældende i anden feministisk historieforskning, nemlig ønsket om at beskrive både den historiske underordning (eller undertrykkelse) af kvinder og samtidig give eksempler på magtfulde og handlekraftige repræsentanter for kvindekønnet. Sammenkoblet med det høje niveau af kritisk faglighed, som nyere *queenship*-studier generelt er karakteriseret af, har dette ført til en række afbalancerede vurderinger af både stærke og mindre stærke dronninger i Europas middelalder. Men den feministiske impuls kan også i høj grad ses i opgøret med den tidligere mandsdominerede historieskrivning, som med rette anklages for at have overset dronningerne og deres betydning, rolle og funktion i det middelalderlige monarki. Theresa Marie Earenfights indledning i en nylig sammenfatning af forskningen i middelalderens *queenship* demonstrerer et udbredt ønske om at gøre op med denne historiografiske ignorance:

A glance at any dynasty's genealogy in any history textbook on medieval Europe written before 1990 presents a curious picture: men beget men with hardly any women in sight. The problem was not that queens were absent. Countless European queens in the Middle Ages were highly visible in their lifetimes in chronicles, letters, fiscal documents, household records, wills, donations, artworks, and literature. The problem was that historians put kings at the center of history. They dismissed queens in general as incidental, as simply wives or daughters, meddlers in politics or dabblers in the patronage. Generations of scholars who privileged the study of war, diplomacy, and law considered queens unimportant to serious study unless they simply could not be ignored because they ruled in their own right (as queens regnant) or did things that affected governance.⁴

Forfægtere af de nyere, feministisk influerede *queenship*-studier ønsker således at drage oversete dronninger frem fra historiens glemmel, men samtidig at vurdere betydningen af både glemte og velkendte dronninger på en nuanceret måde. De har fået følgeskab af en lang række historikere, som ikke definerer sig som feminister, men som er enige i ambitionen om at tildele dronningerne mere opmærksomhed.

4 Earenfight 2017, s. 1.

Også i Skandinavien er interessen for dronninger stigende. Anders Bøghs disputats *Sejren i kvindens hånd. Kampen om magten i Norden ca. 1365-1389* om Margrethe 1.s vej til magten i de tre nordiske riger bidrog til interessen, og andre har forsket i en række middelalderdronninger og også mere generelle træk af dronningerollen.⁵ Med undtagelse af enkelte historikere som norske Steinar Imsen, der er blandt bidragerne til denne bog, har man i Skandinavien dog kun i begrænset omfang ladet sig inspirere af den internationale *queenship*-forskning, herunder nogle af dennes mest markante skikkelsers vigtige pointeringer af, at dronningens magt var en langt mere kompleks og variabel størrelse, end man ved første øjekast umiddelbart skulle tro.

Dronningemagt – en variabel størrelse

Hvor stor var dronningens magt i Europas middelalder, og hvilken karakter havde den? Dette må siges at være den centrale problemstilling i nyere *queenship*-studier og i mange ældre behandlinger af emnet. Det korte svar er, at der langtfra kan siges noget entydigt herom. Middelalderdronningers magt kunne variere overordentlig meget. Kongers reelle magt kunne selvfølgelig også variere betydeligt, men meget tyder på, at dronningers magt kunne variere endnu mere og antage vidt forskellig karakter. Nogle dronninger udøvede magt i egen ret, andre måtte øve en mere indirekte indflydelse gennem påvirkning af kongen eller andre (mandlige) magtaktører. Et hovedformål med forskningen i dronningemagt i middelalderen må derfor være at vurdere, dels hvor stor magt dronninger kunne have, og hvilke *typer* af magt de kunne udøve, dels hvilke faktorer der betingede disse variable størrelser. Det er eksempelvis af stor relevans at undersøge, om de forskellige typer af magt, som en dronning kunne udøve, blev opfattet som værende af maskulin eller feminin karakter.

Magt kan vi inspireret af Max Webers klassiske arbejde kort definere som evnen til at sætte sin vilje igennem i et hvilket som helst socialt forhold, idet der blandt andet kan skelnes mellem magtudøvelse, der

5 Bøgh 2003; Skovgaard-Petersen 1993; Imsen 1997; Etting 2009; Berglund 2015; Heiberg (red.) 2000; Bandlien (red.) 2012; Auge et al. (red.) 2013; Kjesrud og Løkka (red.) 2017. For en oversigt over Carsten Jahnkes og Mikkel Leth Jespersens arbejder om henholdsvis dronning Dorothea af Brandenburg og Christine af Sachsen, se deres artikler i nærværende bog.

accepteres af den underordnede i forholdet, og magt, der må gennemtvinges med vold eller trusler om vold.⁶ En systematisk analyse af middelalderdronningers magt kan derfor tage udgangspunkt i en vurdering af, hvorvidt magten er legitimeret, og om dronningerne har muligheder for i sidste ende at gennemtvinge deres magt ved implementering af negative sanktioner.⁷ Forbundet med spørgsmålet om legitimitet kan man bedømme, om dronningemagten er formel eller uformel, og om den er offentlig eller mere privat af karakter. Trækker en notorisk stærk middelalderdronning sin indflydelse fra den formelle magt, som ligger i et legitimt offentligt embede? Og omvendt: Skyldes den manglende indflydelse, som generelt karakteriserer en svagere dronning, at hun kun er tildelt begrænset formel, offentlig magt, og at hun dermed fattes legitimitet?

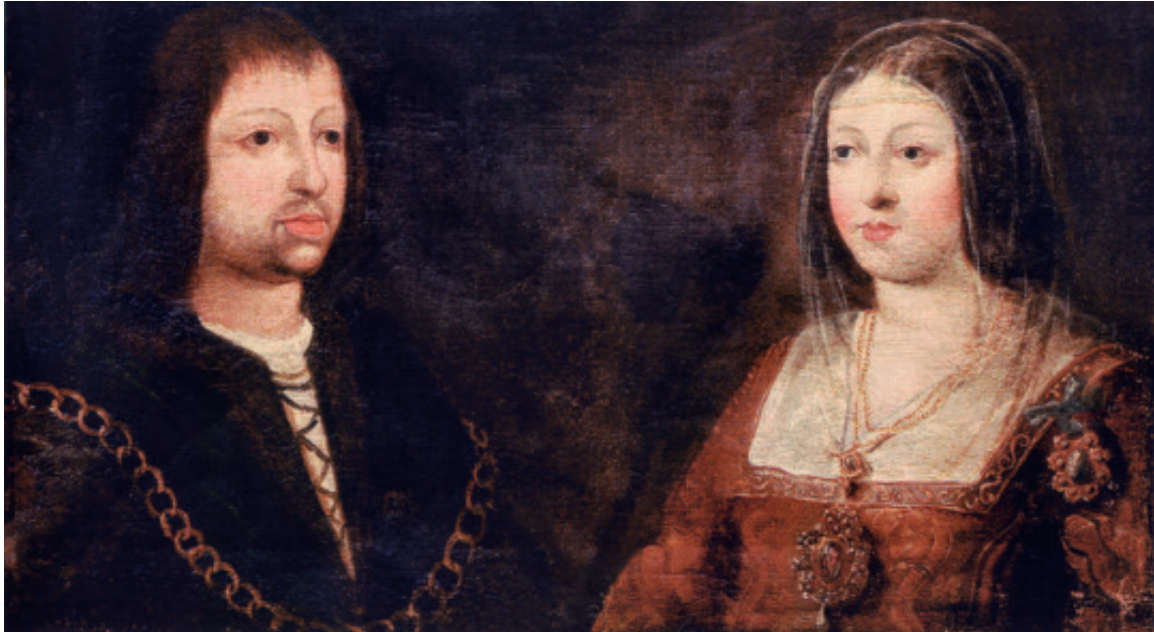
Der kan ikke herske tvivl om, at besiddelsen af formel magt giver forklaringen på nogle af middelalderens stærke dronninger. Dette gælder ikke mindst de dronninger, som regerede i egen ret, og som derved indtog en central rolle på en given politisk scene.⁸ Dronning Isabella af Kastilien kan tjene som eksempel. Hun blev dronning af Kastilien i 1474 efter en borgerkrig (den kastilianske arvefølgekrig), og da hendes mand i 1479 blev konge af Aragonien som Ferdinand 2., blev Isabella dronning (gemalinde) af Aragonien, ligesom Ferdinand blev konge af Kastilien i kraft af sin hustrus ret. Hverken Isabellas store personlige magt eller den forening af Spanien, som blev grundlagt ved ægteskabet med Ferdinand, ville have været tænkelige uden Isabellas formelle magtbeføjelser som dronning af Kastilien i egen ret. Flere af de dronninger, som regerede i egen ret, blev tildelt maskuline titler for at underbygge deres legitimitet, hvilket f.eks. var tilfældet med Margrethe 1., som bl.a. Anders Bøgh har betonet.⁹ Dette fandt man dog ikke nødvendigt i Isabella af Kastiliens tilfælde, fordi man på Den Iberiske Halvø havde en række fortilfælde af regerende dronninger, og fordi Isabellas ret som tronarving var sikret i en traktat og knæsat med våbenmagt – og hendes modprætendent for

6 Weber 1922, kap. 1, §16.

7 Jf. Stafford 1997.

8 Fössel 2013, s. 75-76. Arnim Wolf tæller i perioden 1350-1450 præcis 100 tronskifter i Europas monarkier. I 12 af de 100 tilfælde var det kvinder, der besteg tronen som regentinder i egen ret, se Wolf 1993.

9 Bøgh 2003, s. 279-83.

øvrigt også var en kvinde (Johanne, Alfonso 5.s dronning af Portugal). Modsat blev Maria, datter af Ludvig 1. af Ungarn og Polen og Elisabeth af Bosnien, kronet til “konge” af Ungarn i 1382, og to år senere blev hendes søster Jadwiga på lignende vis kronet til “konge” af Polen som led i en række sammenvævede konflikter om tronfølgen i de to riger.¹⁰ Det kunne således variere, om suveræniteten blev betragtet som noget, der kunne udøves af en kvinde, eller om man – når dynastiske og politiske forhold førte til indsættelse af en kvindelig regent – måtte legitimere hendes magtudøvelse ved at “maskulinisere” den symbolsk.¹¹

To dronningefigurer, der eksemplificerer, at formel magt kunne have stor betydning for skabelsen af stærke dronninger, er enkedronningen, som regerer riget som formynderske for en umyndig tronfølger, og den stedfortrædende dronning, der regerer i gemalens fravær. Magtfulde enkedronning-formyndersker kan der nævnes mange eksempler på fra

¹⁰ Earenfight 2013, s. 237.

¹¹ Parsons 1993a, s. 8.

❖ *Maleri lavet i forbindelse med indgåelsen af ægteskab mellem Isabella af Kastilien og León og Ferdinand af Aragonien i 1469. Grundet krige og manglende mandlige arvinger affødte ægteskabet en forening af store dele af det nuværende Spanien. Isabella var en yderst magtfuld dronning, der bl.a. regerede på linje med sin mand. Sammen med Ferdinand stod hun for erobringen af de sidste muslimske besiddelser på Den Iberiske Halvø, da emiratet Granada blev besejret i 1492, samme år som Isabella finansierede Christoffer Columbus' forsøg på at finde en ny sejlroute til Indien. Foto: Wikimedia Commons.*

europæisk middelalder, især fra slutningen af 1100-tallet og frem.¹² Igen og igen ser man dronninger, der fører en forholdsvis tilbagetrukket tilværelse, så længe kongen lever og regerer, for så at træde frem i magtens centrum, når den officielle rolle som enkedronning og formynderiske skal udfyldes. Fra Danmarkshistorien kan nævnes dronningerne Margrethe Sambiria "Sprænghest" (formynderiske for Erik Glipping), Agnes (for Erik Menved) og Margrethe 1. (for Oluf og siden Erik).¹³ Enkedronninger kunne også – uanset om de var formynderiske eller ej – besidde stor magt i de territorier, de fik i morgengave ved ægteskabet med kongen, og som blev udleveret som enkepension, hvis kongen døde først.¹⁴ Også de stedfortrædende dronninger viser, hvordan formel magt havde betydning. Disse kunne enten optræde som (evt. langvarige) statholdere i en del af riget eller som (ofte kortvarige) stedfortrædende regentinder for hele riget i kongens fravær. Et prægnant eksempel på det første har vi i Marie af Kastilien, der i lange perioder (1420-23 og 1432-53) regerede Aragonien som *Lloctinent general* (øverste stedfortræder/løjtnant) for sin gemal Alfonso 5., mens denne erobrede og regerede kongeriget Napoli.¹⁵ Når en dronning qua sin rolle som stedfortræder for en konge havde formel magt, og i disse tilfælde reelt var regent af det pågældende rige, var det dog i langt de fleste tilfælde i en kortere og afgrænset periode, f.eks. mens kongen var bortrejst. Et eksempel herpå er enkedronning Adèle af Frankrig, der regerede Frankrig i 1190, mens sønnen kong Filip 2. August drog på korstog til Det Hellige Land.¹⁶

Men særlige formelle magtbeføjelser (eller fraværet af samme) kan på ingen måde stå alene som forklaring på forskellene i dronningers magt i europæisk middelalder. "Almindelige" dronninger, dvs. gemalinder til levende, regerende konger, kunne også udøve stor magt.¹⁷ De besad selvfølgelig den formelle magt, der lå i dronningembedet, men havde derudover ingen særlige beføjelser, der kan forklare deres ekstraordinært store magt sammenlignet med andre dronninge-gemalinder af identisk status. Et godt eksempel er Eleanor af Aquitanien, som var

12 Fössel 2013, s. 79.

13 Skovgaard-Petersen 1993.

14 Bárány 2013, s. 165-73.

15 Earenfight 2007.

16 Earenfight 2013, s. 153.

17 Se f.eks. Stafford 1997.